

КАТЕРИНА БОРИСІВНА ЛЕВЧЕНКО,

*доктор юридичних наук, кандидат філософських наук, професор,
Урядова уповноважена з питань гендерної політики;*

 <https://orcid.org/0000-0002-8334-7362>;

ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА ШВЕД,

*кандидат соціологічних наук,
Інститут людини Київського університету ім. Бориса Грінченка;*

 <https://orcid.org/0000-0003-4251-3894>,
e-mail: o_shved@hotmail.com

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

На підставі аналізу діяльності громадських організацій, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, виокремлено напрямки та форми роботи, здійснено їх систематизацію. Збільшення ефективності роботи громадських організацій вбачається в посиленні їх співпраці не лише з державними структурами й органами місцевого самоврядування, але й з науковими та освітніми установами, а також у мережуванні громадських організацій задля досягнення поставлених цілей.

Ключові слова: домашнє насильство, громадська організація, запобігання та протидія домашньому насильству, державна політика.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Для подолання домашнього насильства, яке існує в Україні й визнається серйозною проблемою, потрібні значні і комплексні зусилля, для а відповідно, і задіяність різноманітних суб'єктів, діяльність яких спрямовано на запобігання і протидію домашньому насильству. Важливу роль у такій діяльності відіграють громадські організації, роль яких відображено в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Водночас у науковій літературі аналізу ролі, місця, напрямів і форм роботи громадських організацій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству присвячено, з нашої точки зору, недостатньо уваги. Через це відсутнє цілісне уявлення про систему запобігання та протидії домашньому насильству, що знижує ефективність політики його попередження та боротьби із цим явищем.

Стан дослідження проблеми

В Україні розвиток громадського жіночого руху та вирішення ним проблем домашнього насильства досліджували М. Богачевська-Хомяк, Л. Смоляр, О. Веселова, М. Скорик, К. Левченко, І. Сулова, Н. Шамрук та ін. М. Богачевська-Хомяк аналізувала історію розвитку жіночого руху України від XIX століття до середини XX [1]. Л. Смоляр вивчала як жіночий рух України в історичному аспекті, так і діяльність новостворених після отримання незалежності жіночих громад-

ських організацій. [2]. К. Левченко досліджувала в загальному плані основні напрями діяльності громадських жіночих організацій, однак без прив'язки до тематики запобігання та протидії домашньому насильству [3; 4].

Одним з останніх досліджень, присвячених вивченню участі громадських організацій у діяльності із запобігання та протидії домашньому насильству, є робота Н. Шамрук «Особливості участі громадських організацій у запобіганні та протидії домашньому насильству в сучасних умовах» [5], однак воно не охоплює всієї повноти діяльності організацій. Тож, тема потребує подальшого вивчення стосовно визначення напрямів роботи громадських організацій із запобігання та протидії домашньому насильству, систематизації форм роботи у відповідності до напрямів на підставі аналізу їх діяльності та інформації, отриманої від громадських організацій.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у визначенні напрямів та ефективних форм участі громадських організацій у реалізації державної політики протидії домашньому насильству в Україні на підставі аналізу їх ролі, місця та напрямів роботи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, починаючи з початку дев'яностих років XX століття до сьогодення. Мета дослідження досягається вирішенням таких завдань: визначити форми діяльності громадських організацій у

сфері запобігання та протидії домашньому насильству, встановити сучасну нормативно-правову базу регулювання сфери протидії домашньому насильству, проаналізувати діяльність громадських організацій щодо протидії домашньому насильству, з'ясувати пріоритетні напрями діяльності громадських організацій у сфері протидії та запобігання домашньому насильству.

Наукова новизна статті полягає у дослідженні напрямків і форм роботи громадських організацій і сфері запобігання та протидії домашньому насильству та здійсненні їх систематизації, введенні в науковий обіг аналітичних матеріалів та інформації, підготовлених громадськими організаціями.

Методологія дослідження ґрунтується на діалектичному підході до пізнання соціально-правових явищ шляхом порівняльно-правового аналізу дефініцій, історичного й аналітичного методів у вивченні діяльності громадських організацій та їх участі у формуванні та реалізації державної політики, використанні методу залученого спостереження. Теоретичним підґрунтям публікації стали теоретико-світоглядні концепції і дослідження вітчизняних та іноземних учених, присвячені тематиці домашнього насильства та діяльності громадських організацій.

Виклад основного матеріалу

Після розпаду Радянського Союзу нові незалежні держави пішли своїм шляхом, вибудовуючи власні політики щодо забезпечення прав жінок та подолання насильства в сім'ї і підтримки (або не підтримки) громадських організацій. Огляд розвитку політики протидії домашньому насильству у нових незалежних державах описано в кількох дослідженнях, зокрема «Боротьба за наш випадок: вплив жіночих громадських організацій на прийняття гендерної політики у чотирьох колишніх радянських республіках» [6], «Домашнє насильство в посткомуністичних країнах: місцевий активізм, національні політики та глобальні сили» [7], «Досвід Республіки Білорусь із захисту жертв насильства в сім'ї» [8], що відзначають чималу роль жіночих організацій в її становленні.

На розвиток сприйняття суспільством проблеми домашнього насильства і на впровадження нових законів та сервісів для жінок суттєво впливали та впливають не лише внутрішні, такі як загальна політика у сфері захисту прав людини (в тому числі активність громадських організацій), але і зовнішні фактори, до яких відносимо діяльність міжнародних організацій, міжнародно-правові стандарти запобігання та протидії домашньому насильству, сформульовані в конвенціях, деклараціях, резолюціях, рекомендаціях та інших документах, а також міжнародні конта-

кти та обмін досвідом між державними установами та недержавними організаціями.

В усі часи в Україні існувала проблема домашнього насильства, від якого страждали жінки та інші члени родини. Жінки в дореволюційні часи (особливо сільські) не вважались повноправними членами суспільства, а відповідно, і сім'ї [9]. Зміни суспільного ладу за радянських часів та проголошення принципу рівності чоловіків і жінок створили такі можливості захисту від насильства, як звернення до парткому (якщо чоловік був членом комуністичної партії) чи профспілок, а в тяжких випадках – до правоохоронних органів, які розглядали ситуації насильства як «побутову злочинність». Як форма роботи з жінками на підприємствах та в установах створювалися жіночі ради, які не були незалежними, виступали «містком» між партійними організаціями та жінками й не мали важелів для вирішення в разі необхідності питань насильства в сім'ї.

Незалежні жіночі громадські організації почали створюватись в Україні після отримання незалежності. Одними з перших були офіційно зареєстровані відроджені «Союз українок» та «Жіноча громада», створювалися інші організації, привносячи в розгляд соціальних проблем погляд жінок й відстоюючи їхні інтереси. IV Всесвітня конференція ООН зі становища жінок (Пекін, 1995 р.) та участь у ній та у Форумі неурядових організацій представниць жіночих організацій України суттєво вплинули як на активізацію самого жіночого руху, так і на появу нових напрямів та форм роботи. Жінки почали значно активніше будувати партнерство у взаємовідносинах зі структурами влади та з іншими ГО, вчилися укладати угоди і створювали ланцюги громадянських ініціатив. ГО почали працювати у напрямі вирішення найгостріших соціальних проблем, на які у держави не вистачало ні сил, ні бажання. Це проблеми насильства, включно з насильством у сім'ї, права дітей, наркоманія, торгівля жінками й дітьми, дискримінація на робочому місці тощо [10].

Жінки створювали організації різних напрямків і допомагали іншим. Наведемо декілька прикладів. Інформаційний консультативний жіночий центр розвивав уповноважену освіту та жіноче лідерство. Молоді мами створили екологічну громадську організацію «Мама-86» для захисту від радіаційного впливу. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна» з 1997 р., почавши займатись протидією торгівлі жінками, побачив необхідність звернення уваги на питання домашнього насильства та гендерної дискримінації як глибинних чинників торгівлі людьми та порушення прав жінок.

Разом із розвитком держави та її політик, на які впливали також жіночі організації, отстоюючи свої права, змінювалось і законодавство. Україна першою серед нових незалежних держав на

законодавчому рівні запровадила нормативні акти, присвячені захисту членів сім'ї від проявів насильства. Верховна Рада України після дискусій 15 листопада 2001 р. ухвалила Закон «Про попередження насильства в сім'ї»¹, який відіграв значну роль у формуванні подальшої діяльності держави в цій сфері, запровадженні адміністративної відповідальності за скоєння насильства в сім'ї, формуванні статистики та залучення в роботу соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та інших суб'єктів. При цьому важлива роль в ухваленні цього закону належала громадській організації – Харківському центру жіночих досліджень, який протягом декількох років організовував на базі Національної академії правових наук України фахові дискусії з питань законодавчого забезпечення політики протидії домашньому насильству, експертні консультації фахівців з різних країн, які на тоді вже мали досвід такої роботи, проведення наукових семінарів та конференцій і, врешті-решт, брав участь у підготовці тексту законопроекту [11; 12].

З ухваленням Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» законотворча діяльність громадських організацій не завершилася. У 2008 р. до цього закону були внесені актуальні зміни – вилучено статтю щодо віктимної поведінки постраждалих, додано положення про корекційні програми роботи із кривдниками та розширено коло суб'єктів протидії насильству². Ця робота стала можливою завдяки адвокаційній кампанії Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна» (з 2016 р. – ГО «Ла Страда-Україна»). У 2011 р. до десятиріччя ухвалення цього Закону за підтримки Програми розвитку ООН було здійснено моніторинг його імплементації [13], виокремлено досягнення та проблемні статті, які не працювали, а також прогалини, які не давали можливості реалізувати політику ефективно, з урахуванням вже існуючої Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству і боротьбу із цими явищами, яку Україна підписала в листопаді 2011 р.³

¹ Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 № 2789-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14> (дата звернення: 04.01.2020). Втратив чинність.

² Про внесення змін до Закону «Про попередження насильства в сім'ї» : Закон України від 07.02.2007 № 609-V // LIGA 360 : сайт. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t012789?ed=2007_02_07 (дата звернення: 04.01.2020).

³ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та по-

У 2012 р. за підтримки ОКП ОБСЄ в Україні була створена робоча група за участю громадських організацій з розробки нового закону «Про запобігання та протидії домашньому насильству», який урахував як практику правозастосування національного законодавства, так і нові міжнародно-правові стандарти запобігання та протидії домашньому насильству та надання допомоги постраждалим і був після дискусій і опрацювання ухвалений в 2017 р.⁴.

Наведений приклад ілюструє практичну спрямованість такого напрямку діяльності громадських організацій, як адвокація. Разом із тим діяльність громадських організацій виявляється і в інших сферах. Так, Н. Шамрук виокремлює такі форми діяльності з протидії домашньому насильству: «проведення корекційних програм по роботі з кривдниками спільно з іншими громадськими організаціями, співпраця із засобами масової інформації, підготовка та проведення інформаційних кампаній, створення та розповсюдження соціальної реклами, інформування потенційних клієнтів через власний сайт, підготовка та розсилка електронних інформаційних бюлетенів; проведення досліджень з проблем насильства та експлуатації дітей, дотримання прав людини, вдосконалення національного законодавства з метою запобігання домашнього насильства; ведення просвітницької діяльності серед молоді та дітей, інших цільових груп щодо боротьби з насильством у сім'ї; проведення тематичних тренінгів, семінарів, у тому числі міжнародних, круглих столів, конференцій для фахівців з протидії насильству в українських родинах; підготовка, видання та розповсюдження інформаційних, навчально-методичних та наукових матеріалів, розробка наукового та методичного забезпечення діяльності із запобігання насильству в сім'ї; організація роботи національних «гарячих ліній» з питань запобігання насильству в сім'ї; проведення консультацій з правових питань (у тому числі по електронній пошті), надання безкоштовних психологічних консультацій потерпілим від насильства» [5, с. 77].

Звернення до наведеної цитати з роботи Н. Шамрук дає підстави для висновку про важливість чіткого розділення *напрямків* та *форм* роботи громадських організацій із запобігання та протидії домашньому насильству.

яснювальна доповідь. Київ : К.І.С., 2011. 196 с. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 04.01.2020).

⁴ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 04.01.2020).

Так, вважаємо, що *напрямок* діяльності пов'язаний, перш за все, із змістовним її наповненням, а також визначеною метою та цілеспрямованістю діяльності організації. Фактично напрями діяльності й визначаються тими цілями, які ставлять перед собою організації. Найбільш загально їх можна сформулювати таким чином: забезпечення захисту та надання допомоги постраждалим від домашнього насильства, сприяння створенню умов для покарання кривдників, недопущення домашнього насильства в цілому. Без сумніву, таке широке формулювання загальних цілей діяльності, спрямованої на подолання домашнього насильства, потребує конкретизації, зокрема таким чином: профілактика насильства, лобювання та адвокація законодавчих змін, участь у формуванні державної політики, робота з постраждалими, робота з кривдниками, консультування (юридичне, інформаційне, психологічне), моніторинг, дослідження, участь у національних та міжнародних заходах, навчання спеціалістів, дотичних до проблеми домашнього насильства.

Форми роботи різняться відповідно до напрямів діяльності та є організаційно-практичним оформленням заходів у межах напрямку діяльності, проведення яких сприяє досягненню поставленої мети. Так, досліджуючи поняття форм діяльності органів місцевого самоврядування, Ю. Шпак зазначає, що «у загальному розумінні, форми діяльності органів місцевого самоврядування є сукупністю способів реалізації їх компетенції. Вони здійснюються за допомогою визначених законом, іншими нормативно-правовими актами, а також практикою роботи рад, дій цих органів, посадових осіб і депутатів. Але єдиних, усталених наукових підходів щодо цього питання в науковій літературі бракує» [14]. Застосовуючи метод аналогії, пропонуємо визначити поняття «форми діяльності громадських організацій» як способи реалізації їхніх компетенцій, зовнішній вияв явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; спосіб існування змісту, його внутрішньої структури, організації і зовнішнього виразу [15, с. 58].

Прийняття запропонованого формулювання створює підґрунтя для розрізнення форм і напрямів діяльності громадських організацій з протидії домашньому насильству. Тож, із виділення Н. Шамрук форм діяльності організацій, з нашої точки зору, є не формами, а напрямками діяльності, зокрема, вдосконалення законодавства та ведення просвітницької діяльності. Наш висновок обґрунтовується тим, що кожен з указаних напрямів може реалізовуватися через різноманітні форми (спільні робочі групи, проведення круглих столів, проведення адвокаційних кампаній, підготовку аналітичних записок чи доповідей, вивчення іноземного досвіду тощо).

Водночас, без сумніву, на практиці виникають ситуації, коли діяльність, яка для однієї ор-

ганізації визначається як напрям, може для іншої бути формою роботи. Таким прикладом є організація телефонного консультування – для ГО «Ла Страда – Україна» організація та підтримки діяльності Національної «гарячої лінії» із запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерній дискримінації є важливим напрямом діяльності. Водночас для інших організацій телефонне консультування постраждалих від домашнього насильства розглядається як одна з форм надання соціальних послуг поруч з організацією очного консультування.

Зазначене вище підтверджує факт тісної діалектичної взаємодії та взаємозалежності напрямів і форм діяльності організацій.

Розглянемо приклади форм роботи, які стосуються таких напрямів діяльності із запобігання та протидії домашньому насильству, як профілактика домашнього насильства, адвокація та лобювання, участь у формуванні державної політики, моніторинг, робота з постраждалими від домашнього насильства та робота з кривдниками.

Форми роботи в профілактиці домашнього насильства залежать від того, про яку профілактику йдеться – первинну, вторинну або третинну, концепції яких висвітлено в роботах низки вчених [16]. Тож, формами первинної профілактики домашнього насильства є проведення акцій та інформаційних кампаній, висвітлення теми в мас-медіа, створення та розповсюдження інформаційних матеріалів (друкованих, на сіті-лайтах, біл-бордах, відеороликів), ведення інформаційних постів на власній веб-сторінці та розміщення банерів на веб-ресурсах інших організацій, включно з державними установами (обласні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, навчальні заклади всіх рівнів, заклади охорони здоров'я тощо), проведення лекцій, тренінгів, тематичних вистав, форум-театри, тематичні концерти, флеш-моби, марші та квести тощо.

Профілактичною роботою займається більшість ГО, дотичних до цієї проблеми. Зокрема, МГО «Школа рівних можливостей» організовує вистави, вуличні дійства, форум-театри, які викликають жваву цікавість у населення різного віку, а особливо молоді. Найбільше активізують свою профілактичну діяльність як ГО, так і державні організації під час проведення Всесвітньої акції «16 днів проти гендерного насильства», яка щорічно проходить у світі та в Україні з 25 листопада по 10 грудня. У цей час проводиться багато спільних профілактичних заходів: акції, круглі столи, лекції.

Аналіз звітів, наданих обласними державними адміністраціями Апарату Урядового уповноваженого з питань гендерної політики про проведення акції «16 днів проти насильства» в 2019 р., показав, що всі заходи проходили у співпраці або із залученням громадських організацій.

Найбільш популярними формами здійснення діяльності були такі: засідання координаційних рад, під час яких було затверджено план заходів до акції «16 днів проти насильства», відбулись у 19 областях; засідання робочих груп із протидії домашньому насильству та торгівлі людьми і тематичні круглі столи були проведені у 20 областях; бесіди, виховні години, лекції, тренінги, семінари для жінок і чоловіків, хлопців та дівчат було проведено у 23 областях; інформація про акції у вигляді статей, репортажів, сюжетів, соціальної реклами розповсюджувалась у 13 областях; поширення інформаційних матеріалів у вигляді листівок, буклетів, брошур тощо. відбулось у 15 областях; інформування суспільства про заходи до акції, а також про змістовне наповнення кожного з «16 днів проти насильства» відбувалось через веб-сайти 15 ОДА; заходи за підтримки та участі громадських і міжнародних організацій відбувались у 12 областях; конкурс тематичного дитячого малюнку проведено у 13 областях; виставки, присвячені питанням гендерно зумовленого насильства, були відкриті у 12 областях; вуличні акції проведено у 18 областях; трансляцію відеороликів «Розірви коло» на місцевому телебаченні було забезпечено у 17 областях; до флешмобу з підсвічення знакових будівель у помаранчевий колір долучились 6 областей.

Для адвокатури та лобювання використовуються такі форми роботи: аналіз документів, організація робочих зустрічей з політиками, особами, залученими до ухвалення рішень, проведення конференцій, конгресів, круглих столів прес-заходів; організація зустрічей з міжнародними експертами в Україні; робочі зустрічі, круглі столи, написання альтернативних або тінювих (по відношенню до державних, офіційних) звітів, які розглядаються міжнародними моніторинговими органами на комітетах ООН спільно з державними доповідями; участь у роботі робочих груп, створених державними структурами; підготовка законопроектів або участь у їх підготовці в складі міжвідомчих груп, презентування звітів та рекомендацій моніторингових візитів, розробка та розповсюдження інформаційних тематичних дайджестів; тематичні виставки (можуть застосовуватися як форма роботи і в профілактичному напрямі); інформаційні кампанії з адвокаційними слоганами, соціальні ролики.

Серйозним напрямом є адвокація ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашнього насильства та боротьбу із цими явищами, яку попри значні зусилля громадських організацій та їх коаліцій (Міжнародна Амністія, ГО «Точка опори», ГО «Ла Страда – Україна», Український жіночий фонд, Національна рада жінок України, Ліга захисту прав жінок «Гармонія рівних», МГО «Школа рівних можливостей», Центр «Жіночі перспективи», Українська Гельсінська спілка з

прав людини та інші), поки що не ратифіковано Верховною Радою.

Як видно з наведеного переліку, однакові форми роботи можуть застосовуватися для різних напрямів діяльності, що важливо враховувати в процесі планування роботи, а також оцінювання її ефективності та впливу. Також існує внутрішній зв'язок між різними напрямками діяльності із запобігання та протидії домашньому насильству, які становлять внутрішньо пов'язану діалектичну цілісність. Для ілюстрації цього висновку наведемо приклади адвокаційних зусиль громадських організацій, які призвели до позитивних результатів у реалізації такого напрямку, як робота з постраждалими.

Ще два десятиліття тому притулок для постраждалих від домашнього насильства мали декілька громадських організацій, а також Київський міський центр по роботі з жінками та сім'ями і трохи пізніше – Деснянський районний центр м. Києва. Ідея існування окремих притулків для жінок, постраждалих від домашнього насильства, сприймалася погано суспільством та політиками, тож, і в ухваленому в 2001 р. Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» було відсутнє положення про такі притулки, там ішлося лише про центри медико-соціальної реабілітації. З їх діяльністю, а також з діяльністю центрів соціально-психологічної та медико-соціальної реабілітації можна ознайомитись у роботі дослідниць Т. Семигіної та Н. Грицак [15]. Лобювання проблеми перебування жінок під час домашнього насильства в притулках могло включити притулки для постраждалих від домашнього насильства в перелік спеціальних установ для постраждалих від насильства (ст. 20, 21, Розділу IV, Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 2018 р.). У співпраці із міжнародними організаціями такі притулки створено вже в 12 містах України (інформація станом на кінець 2019 р.). У низці їх уже передано на баланс органів місцевого самоврядування.

Інший приклад – надання правової допомоги постраждалим від домашнього насильства. Багато років це було відповідальністю Національної «гарячої лінії» із запобігання домашньому насильству, громадських організацій, а також центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, в тих містах і районах, де такі центри мали юристів. Центри безоплатної правової допомоги Міністерства юстиції України відповідно до Закону України 2017 р. визначено суб'єктами надання допомоги постраждалим від домашнього насильства, що є заслугою багаторічної адвокатури громадських організацій, в тому числі – Міжнародного Фонду «Відродження». Наразі експерти ГО проводять регулярні тренінги для адвокатів та юристів системи безоплатної правової допомоги для підвищення їх спроможності в роботі з постраждалими від домашнього насильства, що вкотре

доводить важливість кооперації та співробітництва ГО та державних інституцій.

Участь у формуванні державної політики відбувається у формах участі в роботі робочих груп, підготовці аналітичних документів, підготовці проєктів нормативно-правових актів або їх складових, проведенні круглих столів і конференцій, презентуванні звітів та рекомендацій моніторингових візитів, спільного написання державних програм у робочих групах тощо.

Робота з постраждалими від насильства як напрям діяльності може бути поділена на декілька піднапрямів (правова допомога, консультування, соціальна допомога, психологічна допомога, медична допомога, допомога з вирішенням проблем дітей тощо), які реалізують через такі форми: поміщення в центри допомоги жінкам або притулки, консультації – очні або через «гарячу» лінію, індивідуальна робота з психологом і групова робота із психологом, консультації лікаря; стаціонарне лікування, консультації юриста, первинна правова допомога (консультування, оформлення документів), вторинна правова допомога (юридичний супровід в суді) тощо. У свою чергу, *консультування постраждалих від домашнього насильства* може відбуватись у таких формах: особистісне (очне), телефонне, онлайн (через запити-відповіді через Інтернет та соціальні мережі, такі як Viber, WhatsApp, Telegram). Під час консультацій надаються інформаційні, юридичні та психологічні. Послуги. Телефонне консультування постраждалих з початку двохтисячних років здійснює ГО «Ла Страда – Україна», спочатку через «гарячу лінію» для постраждалих від торгівлі людьми, а з 2004 р. – через окрему «гарячу лінію» для постраждалих від домашнього насильства. Національна «гаряча лінія» з 1997 р. по 2019 р. включно прийняла майже 226 500 звернень. Останнє десятиліття організація розвиває і онлайн консультування. За спостереженнями консультантів, в Інстаграм у переважній більшості пишуть підлітки та молодь, на пошту і сайт у переважній більшості пишуть абоненти старше тридцяти років. Важливо, що про діяльність ГО «Ла Страда – Україна», згідно з даними соціологічної служби Центру Разумкова, знає 12,9 % дорослого населення України, а 37,4 % знають про діяльність «гарячої лінії» ГЛ [17, с. 17]

Наступний напрям – робота з кривдниками – реалізується через такі форми: розробка методики та корекційних програм для роботи з кривдниками (ГО «Ла Страда – Україна» [17, с. 90], ГО «Розрада»), проведення індивідуальної та групової роботи з чоловіками, які скоїли насильство («Чоловіки проти насильства»), здійснення інформаційних кампаній, спрямованих на потенційних кривдників, тощо.

Окремим напрямом діяльності громадських організацій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є *моніторинг стану дер-*

жавної політики в цій сфері та її окремих напрямів. ГО виступають ініціаторами моніторингу виконання державних програм, роботи державних служб та інституцій, який здійснюють як самостійно, так і в співпраці з державними установами – Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, профільними комітетами Верховної Ради України, Міністерством соціальної політики, науковими інституціями та міжнародними організаціями. Окрім згаданого вище моніторингу виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», здійснювався моніторинг роботи поліції та соціальних працівників із захисту прав та надання допомоги постражданим від насильства. Чимало років поспіль тематика протидії домашньому насильству була частиною щорічних звітів коаліції громадських організацій на чолі із Українською Гельсінською спілкою з прав людини та Харківською правозахисною групою «Права людини в Україні» [19; 20; 21]. Громадські організації також об'єднуються в коаліції для підготовки моніторингових звітів для Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок про стан виконання однойменної Конвенції ООН. При цьому використовуються такі форми роботи, як проведення фокус-груп, робочі обговорення з фахівцями, моніторингові візити, організація круглих столів з обговорення питань імплементації різних правових документів і програм тощо.

Участь у національних та міжнародних заходах також є важливим напрямком роботи ГО, тісно пов'язаним з іншими, такими як адвокація, участь у формуванні державної політики та моніторинг. З одного боку, завдяки цьому з'являється можливість дізнаватись про позитивний досвід інших країн, обмінюватись своїми напрацюваннями, вчитись, запрошувати на такі заходи державних службовців із метою лобювання змін на краще. З іншого – на таких заходах є можливість з адвокаційною метою презентувати напрацьовані аналітичні матеріали або результати моніторингу. Формами є конгреси, конференції, ознайомчі візити, тренінги та семінари.

Неоднозначним залишається погляд на *дослідження* – водночас як напрям і форму роботи громадських організацій. Дослідження в сфері запобігання та протидії домашньому насильству досить часто мають прикладний характер і виступають формою реалізації цілій інших напрямів – адвокації, моніторингу, профілактичної діяльності або організації навчання фахівців. Серед них – «Ціна домашнього насильства» [22, с. 306], «Де постраждали від домашнього насильства можуть отримати допомогу» [23, с. 137] та ін. Є організації, які об'єднують дослідників та науковців, для яких проведення досліджень є самостійним напрямом роботи, як для Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка,

який працює у взаємодії з іншими громадськими організаціями.

Навчання спеціалістів відбувається у формах тренінгів, лекцій, відео-лекторіїв та семінарів. Фахівці ГО навчають дуже широке коло спеціалістів, дотичних до проблеми домашнього насильства: поліцію, медиків, суддів, юристів, соціальних працівників, педагогів, працівників та волонтерів інших ГО. Говорячи про навчання, необхідно зауважити, що ГО дедалі більше співпрацюють із навчальними академічними закладами, розбудовуючи такі напрями, як проведення лекцій, тренінгів і спільних акцій, стажування студентів, проведення спільних досліджень та допомога у написанні дипломних та кандидатських робіт. Навчальні заклади використовують підручники та навчально-методичні посібники, які пишуть громадські організації, часто у співпраці з науковцями (такі ГО, як БФ «Благополуччя дітей», Центр «Волонтер», ГО «Ла Страда – Україна», Інформаційний консультативний жіночий центр, ГО «Розрада» тощо). Викладачі ЗВО, та науковці запрошуються до навчання фахівців у громадські організації, яким не вистачає академічної освіти та знань.

Незважаючи на великий обсяг роботи, яку проводять ГО, необхідно відмітити, що їх діяльність та активність була б більш дієвою, якби вони могли об'єднуватись більш ефективно задля вирішення певних проблем. Є різні причини, чому цього не відбувається, але це – тема окремого дослідження. Така ситуація, з нашої точки зору, послаблює жіночий рух, знецінює роботу та зусилля у напрямі боротьби з домашнім насильством. В Україні не існує мережі громадських організацій, які б об'єднувалися для запобігання та протидії домашньому насильству. Водночас діють Коаліція проти торгівлі людьми, Коаліція із захисту прав дітей, Всеукраїнська мережа по боротьбі із комерційною сексуальною експлуатацією дітей. ГО «Ла Страда – Україна» та ГО Інформаційний консультативний жіночий центр є членами Європейської мережі проти насильства

щодо жінок (WAVE – Women Against Violence in Europe) і беруть активну участь в її діяльності. Одним із прикладів є загальноєвропейська кампанія STEP UP на підтримку ратифікації Стамбульської Конвенції – Конвенції Ради Європи із запобігання насильства стосовно жінок та домашнього насильства та боротьби із цими явищами (Конвенція 2011 р).

Висновки

Аналіз роботи громадських організацій як суб'єктів реалізації державної політики запобігання та протидії домашньому насильству дав підстави для уточнення основних напрямів роботи громадських організацій, до яких пропонується віднести такі: попередження домашнього насильства, адвокація ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, адвокація ухвалення законодавства, участь у процесах формування державної політики (розробка програм на національному та обласному рівнях), робота з кривдниками, навчання фахівців, моніторинг політики і надання послуг постраждалим від домашнього насильства. Зібраний та проаналізований матеріал щодо напрямів і форм роботи громадських організацій з попередження домашнього насильства також дозволяє зробити висновок про невичерпаність форм роботи. Наведені авторками приклади показують, що форми роботи громадських організацій розвиваються і часі і просторі відповідно до потреб практичної діяльності. Підвищення ефективності роботи громадських організацій вбачається не лише в посиленні їх співпраці із державними структурами, й органами місцевого самоврядування, на національному, регіональному та місцевому рівнях але і в мережуванні громадських організацій шляхом створення коаліцій, мереж, платформ тощо (можна як прикладу згадати про Платформу «Рівні права та можливості»), а також у посиленні співпраці з науковими та освітніми установами.

Список бібліографічних посилань

1. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: жінки у громадському житті України. 1884–1939. Львів : Укр. католицький ун-т, 2018. 520 с.
2. Смоляр Л. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II половина XIX – початок XX ст. Сторінки історії : монографія. Одеса : Астропринт, 1998. 408 с.
3. Левченко К. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2001. 348 с.
4. Левченко К. Гендерне тяжіння: виклики та рішення. Харків : Фоліо, 2019. 323 с.
5. Шамрук Н. Особливості участі громадських організацій у запобіганні та протидії домашньому насильству в сучасних умовах. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 2 (4). С. 75–87.
6. Bingham N. Fighting for Our Cause: The Impact of Women's NGOs on Gender Policy Adoption in Four Former Soviet Republics. *Politis & Policy*. 2016. Vol. 44, Iss. 2. Pp. 294–318. DOI: <https://doi.org/10.1111/polp.12155>.
7. Domestic Violence in Postcommunist States: Local Activism, National Policies and Global Forces / ed. by F. A. Katalin. Indiana University Press, 2010. 372 p.

8. Федоровська Н. Досвід Республіки Білорусь з захисту жертв насильства в сім'ї. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 2 (4). С. 63–66.
9. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі: друга половина XIX – початок XX ст. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2008. 271 с.
10. Громадські об'єднання в Україні : навч. посіб. / В. М. Бесчастний, О. В. Філонов, В. М. Субботін та ін. ; за ред. В. М. Бесчастного. Київ : Знання, 2007. 415 с.
11. Проблеми насильства в сім'ї: правові та соціальні аспекти / упоряд.: О. М. Руднева. Харків : Право, 1999. 212 с.
12. Руднева О. М. Насильство в сім'ї : комент. // Гендерне законодавство: порівняльний аналіз та коментарі. Київ : Заповіт, 2005. С. 133–141.
13. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик та ін. Харків : Права людини, 2011. 240 с.
14. Шпак Ю. Поняття та види організаційних форм діяльності органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 58–62.
15. Семигіна Т., Грицак Н. Інституалізація реабілітаційних послуг для осіб, які зазнали насильства в сім'ї. *Соціальна політика*. 2009. № 2. С. 127–139. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1582/Semyhina_Instytutsionalizatsiia%20reabilitatsiinykh%20posluh.pdf?sequence=1 (дата звернення: 04.01.2020).
16. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук, О. А. Удалова та ін. Київ : Україна, 2011. 292 с.
17. «Ла Страда – Україна»: 20 років життя / В. Андрієнкова, О. Баннікова, К. Бороздіна та ін. Київ : Україна, 2018. 140 с.
18. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посіб. : у 2 т. / О. Бандурка, В. Брижик та ін. Київ : Україна, 2013. Т. 1. 136 с.
19. Права людини в Україні – 2006. XX. Основні проблеми порушення прав людини у випадках домашнього насильства // Права людини в Україні: Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. 09.08.2007. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1186674580> (дата звернення: 04.01.2020).
20. Права людини в Україні 2009–2010. XX. Проблеми насильства в сім'ї // Права людини в Україні: Інформаційний портал Харківської правозахисної групи 22.02.2011. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1298361851> (дата звернення: 04.01.2020).
21. Комплексне дослідження стану прав людини в Україні (річні звіти) : права людини в Україні 2012 : узагальнена доповідь правозахисних організацій // Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи : сайт. URL: <http://khpg.org/index.php?r=1.6.14.3> (дата звернення: 04.01.2020).
22. Левченко К. Б. Проблеми та організація надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми в дзеркалі громадської думки. *Форум права*. 2008. № 3. С. 305–318. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2008_3_43.pdf (дата звернення: 04.01.2020).
23. Де і як можуть отримати допомогу постраждалі від насильства в сім'ї. За результатами моніторингу : наук.-практ. вид. / за заг. ред. К. Б. Левченко. Київ : Україна, 2013. 160 с.

Надійшла до редколегії 08.01.2020

ЛЕВЧЕНКО Е. Б., ШВЕД О. В. ОБЩЕСТВЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ДОМАШНЕМУ НАСИЛИЮ

На основе анализа деятельности общественных организаций, которые работают в сфере предотвращения и противодействия домашнему насилию, выделены направления и формы работы, выполнена их систематизация. Увеличение эффективности работы общественных организаций видится не только в усилении их сотрудничества с государственными структурами и органами местного самоуправления, а и с научными и образовательными учреждениями, а также в организации сетей общественных организаций с целью достижения поставленных целей.

Ключевые слова: домашнее насилие, общественная организация, предотвращение и противодействие домашнему насилию, государственная политика.

LEVCHENKO K. B., SHVED O. V. PUBLIC ORGANIZATIONS OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF PREVENTING AND COUNTERACTING DOMESTIC VIOLENCE

The problem of domestic violence that exists in Ukraine is recognized as a serious problem and requires significant and comprehensive efforts to its solution, as well as the involvement

of various actors, whose activities are aimed at overcoming domestic violence. Public organizations play an important role in such activities, the role of which is reflected in the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Domestic Violence". The scientific novelty of the article is to study the directions and forms of work of public organizations in the field of prevention and counteraction to domestic violence and their systematization, introduction into scientific circulation of analytical materials and information prepared by public organizations. The research methodology is based on a dialectical approach to the cognition of socio-legal phenomena through comparative and legal analysis of definitions, historical and analytical methods in studying the activities of public organizations and their participation in the formation and implementation of public policy, using the observation method.

Analysis of the work of public organizations as subjects of state policy to prevent and combat domestic violence provided grounds to clarify the systematization of the main areas of such work. Such grounds include prevention of domestic violence, advocacy of ratification of the Istanbul Convention, advocacy, participation in public policy (development of programs at the national and regional levels), work with offenders, training of specialists, policy monitoring and provision of services to victims. Forms of work of public organizations develop in time and space, in accordance with the needs of practical activities. Improving the efficiency of public organizations is seen in their networking, strengthening cooperation with scientific and educational institutions.

Key words: *domestic violence, public organization, prevention and counteraction to domestic violence, state policy.*